

Joan Coderch

La dialèctica passat i present en la ment humana

» Les modernes investigacions sobre la memòria posen cada vegada més en relleu quelcom que, d'una manera intuïtiva, ja sabíem, i és que el nostre comportament, la nostra manera de veure les coses, la modalitat i qualitat de les nostres emocions, el nostre estil de relacionar-nos amb els altres, en definitiva, el nostre caràcter, està fonamentat en les nostres experiències passades. Però ara podem afirmar-ho amb més seguretat i podem explicar, amb arguments científics i comprovats, el perquè del paper que el nostre passat juga en el nostre present, i, per tant, en el futur que estem construint en cada moment. Això, avui en dia, és un fet incontestable i de cabdal importància per a la filosofia, la sociologia, l'antropologia, la història i, molt especialment, per a les terapèutiques psicològiques, com la psicoanàlisi i la psicoteràpia en general, en les quals s'intenta modificar trastorns de la personalitat que es troben pregonament arrelats en les experiències que el subjecte ha viscut en el curs de la seva existència, predominantment en la infància i adolescència. Per posar un exemple senzill d'aquesta constant influència del passat, podem pensar que, en el moment en què jo estic escrivint aquest treball, està expressant-se en mi un passat que engloba tota la meua vida: tots els meus coneixements, les meves ignoràncies, els meus pressupostos, les meves experiències, el meu temperament, etc., en definitiva, tot el que he viscut, des del moment del meu naixement fins al darrer segon abans d'asseure'm davant de l'ordinador, i, a mesura que estic escrivint i passen els segons i els minuts, les idees, pensa-

ments i dubtes que apareixen en la meua ment exerceixen llur influència sobre les idees, pensaments i dubtes que aniran apareixen tot seguit en aquesta.

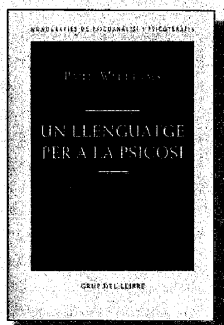
Cal tenir en compte que parlar de la influència del passat en el present, com acabo de fer en l'anterior paràgraf, és correcte d'acord amb la nostra cultura i usos lingüístics, però és terriblement equívoc, perquè amb facilitat es pressuposa que estem parlant de dues coses diferents, de les quals una té efecte sobre l'altra. I això no és pas exactament així, perquè, d'acord amb la neurociència, la psicoanàlisi i la psicologia cognitiva, cada moment de la vida, tan somàtica com mental, *és el passat*, és a dir, és la manifestació comprimida i sintetitzada de tots els moments que l'han precedit, o, dit amb unes altres paraules, cada moment de la vida d'un ésser humà és el resultat de la conjunció de tot el passat viscut amb el context que envolta el subjecte en aquell instant. Hem de pensar que parlar del moment present és molt qüestionable, ja que es pot dir que el present no existeix, perquè el passat l'engloba i l'engoleix en el punt mateix de la seva aparició i el converteix en pretèrit. Així, quan acabo d'escrivir la frase que estic redactant, aquest fet ja pertany al meu passat. Potser per això Husserl deia que el present ha de retenir el passat i anunciar el futur, i, en el mateix sentit, Leibniz afirmava que el present està carregat de passat i prenyat de futur. Però en fi, com que d'una manera o altra ens hem d'entendre, podem emprar el terme *present* en el sentit

Els deu capítols d'aquest llibre són per testimoniar que les ansietats psicòtiques, els processos psicòtics més greus, les situacions traumàtiques desorganitzadores i els grans col·lapses de la vida psíquica mereixen una assistència que no es pot reduir a l'ús d'unes drogues contemporitzadores o francament deteriorants.

Per això cal ser sensible a l'expressió que l'esquizofrènic, l'autista o el pacient fronterer pot arribar a fer del seu món intern i afinar un llenguatge de resposta a la significació transmesa pel capteniment i pel verb del pacient.

Deu il·lustres especialistes ens ofereixen un estudi de la psicopatologia més seriosa i també de les diferents variants d'abordatge: la psicoteràpia psicoanalítica individual intensiva, les formes integradores de tractament institucional, particularitats de l'assistència dels estats psicòtics de la infància, tractament dels primers episodis psicòtics, etc.

En un i altre capítol es palesa que la comprensió i l'assistència efectiva dels estats psicòtics només pot reeixir amb una complementació ben integrada dels recursos que psicoanàlisi i neurociències ens puguin oferir en llur continuada recerca teòrico-clínica.

Un llenguatge per a la psicosi

PAUL WILLIAMS

Traducció: Pere Folch

«Monografies de Psicoanàlisi»

13,5 × 20,5 246 pàgs. Rústica amb solapes

30.00 € - Ref. 108460.1

Relació dels capítols del llibre amb el seu autor:

1. Justificació de la psicoteràpia d'inspiració psicoanalítica en el tractament de l'esquizofrènia i altres psicosis: cap al concepte d'una «psicoanàlisi rehabilitadora» James S. Grotstein.
2. Nous descobriments en relació amb la psicosi i el destí de la seva organització Brian Martindale.
3. Psicoanàlisi i tractament de la psicosi Murray Jackson.
4. Tractament i estudi de les esquizofrènies Thomas Freeman.
5. L'inconscient i la psicosi: algunes consideracions sobre la teoria psicoanalítica de la psicosi Franco de Masi.
6. Els «morts vivents» que sobreviuen a la tortura i a la psicosi Andrzej Werbart i Marjka Lindbom-Jakobson.
7. «El projecte paracaigudes». Primer episodi psicòtic: antecedents i tractament Johan Cullberg.
8. Sobre l'autisme, l'esquizofrènia i la parànoia en la infància: el cas del petit Jeremy Luís Eduardo Prado de Oliveira.
9. Addicció psicòtica als videojocs David Rosenfeld.
10. Desplegament psicòtic en una pacient *borderline*, víctima d'abús sexual Paul Williams.

que li donem habitualment. Potser una metàfora que ens pot ajudar una mica a copsar la nostra vivència subjectiva del moment present és la de dir que aquest és com una breu frase musical que es desenvolupa en el temps.

Per tal de comprendre al millor possible aquesta visió actual de la ment humana com el resultat del passat que està expressant-se constantment en el nostre present, és a dir, en la nostra manera d'ésser, de pensar, de comportar-nos, etc., cal tenir en compte que fins a mitjan segle XX únicament era considerada una sola classe de memòria, la memòria que ara, per distingir-la de les altres, en diem *declarativa* o *explícita*. Aquesta és la memòria dels records, la memòria que fem servir per rememorar fets passats, per evocar voluntàriament coneixements i per recordar aquelles dades que necessitem en un moment donat, etc. Segons la psicoanàlisi, algunes de les nostres experiències, especialment les pròpies de la infantesa, es troben *reprimides*, fora del nostre abast conscient, a causa de resultar conflictives, i llur conjunt forma el que anomenem *inconscient reprimat*. Però ara sabem, gràcies a les investigacions empíriques de la neurociència, que, endemés, existeixen d'altres classes de memòria, de les quals tan sols em referiré aquí a una: la memòria que denominem *implícita*, *no declarativa* o *de procediment*. És una memòria que mai no ha estat conscient, que no apareix en forma de records, i que, precisament per això, té un gran pes quant a la influència del passat en el present, ja que es manifesta únicament a través de les nostres →

→ conductes i comportaments, en el sentit més ampli de la paraula. És la memòria que està en la base de l'adquisició de tota mena d'aprenentatges, habilitats i aptituds psicomotrius, com ara anar amb bicicleta, nedar, caminar, escriure a mà o a màquina, etc. Però també, i aquí es troba la seva gran importància pel que fa a la influència del passat en el present, és la memòria que fonamenta l'estil que té cadascú de relacionar-se amb els altres i, en general, amb el món que l'envolta, i aquest estil de relació és el que avui en dia s'anomena *coneixement relacional implícit*. No costa entendre que aquesta memòria implícita o de procediment és el que dóna lloc al que en diem el *caràcter* personal de cada ésser humà. I com que és una memòria que no apareix en forma de record conscient, és escassament afectada per la crítica i la reflexió.

Ara sabem, gràcies als acurats estudis del comportament dels infants, que aquests, a través de les regularitats en la relació amb els qui en prenen cura, des del primer moment de llur vida interpreten, intuïtivament, les situacions en què es troben per tal d'aconseguir la millor manera de satisfer llurs necessitats i evitar allò que ocasiona algun tipus de sofriment, físic o psicològic. Mitjançant el que en el nostre llenguatge d'adults en diem «mètode d'assaig i error» capten quins són els estímuls —gestos, plors crits, somriure, expressions facials— que han de posar en marxa perquè les persones que els rodegen responguin de la manera més satisfactòria per a ells. Fan servir, doncs, de manera espontània, «estratègies heurístiques», que són els procediments emprats per resoldre un problema o assolir un objectiu. Aquestes estratègies tenen en els infants una finalitat «adaptativa» en un determinat i específic context i, segons llur èxit, queden fixades i, freqüentment, es repeteixen en d'altres moments i contextos en els quals representen una mala solució, de manera que esdevenen, llavors, «desadaptatives». En els infants, com més tard en els adolescents i els adults, aquestes estratègies es desenvolupen inconscientment, i arriben a tenir més força que les que són conscientment formulades i apreses. Així, per exemple, aquell que aprèn a jugar al tennis a la seva manera, tal com li surt, si més endavant es posa en contacte amb un entrenador per millorar el seu joc,

aquest l'advertirà dels moviments defectuosos que efectua i que ha de corregir si vol millorar el seu rendiment. Però, malgrat que aquest voluntariós i entusiasta jugador pot comprendre molt bé el que l'entrenador li explica i que intenta, conscientment i reflexiva, aplicar la nova heurística, es troba amb el fet que la vella estratègia, apresada «tal com li va sortir», té molta més força i que molt difícilment, i sempre limitadament, cedeix el pas a les estratègies que ara intenta posar en pràctica.

D'acord amb el que he expressat fins a aquest moment, podem dir que cada ésser humà va construint, des de la seva infantesa endavant, un conjunt de pautes relacionals que es desencadenen, de manera inconscient i prèflexiva en llur gran majoria, davant de cada situació específica, de la mateixa manera que el jugador de tennis desencadena, de manera automàtica, una seqüència de moviments corporals quan veu que s'atansa la pilota que ha de retornar al terreny de l'adversari. No és difícil pensar que, d'acord amb el tracte que els pares ofereixen als infants i adolescents per atendre les necessitats físiques i emocionals d'aquests i, a la vegada, donar lloc a llur socialització, aquest conjunt de pautes de relació, és a dir, el coneixement relacional implícit, es construirà de forma més o menys favorable per al desplegament total de la personalitat i de la seva realització en la vida. Això, naturalment, sense oblidar les predisposicions genètiques de cadascú, les quals en tot moment entren en interacció amb les circumstàncies i estímuls de la realitat que ens envolta.

Vista la gran utilitat del concepte del coneixement relacional implícit per explicar-nos i entendre la influència del passat en el present, aquest present tan fugisser i que se'ns escapa de les mans quan el volem atrapar, crec que podem continuar seguint el rastre d'aquesta idea, per donar-li una forma una mica més concreta i captar-ne millor la manera de funcionar. En aquest sentit, ens hi ajuda el fet de pensar que aquests conjunts de pautes de relació que es desprenen del coneixement relacional implícit són «models mentals» que estan fixats en la nostra ment, de manera que també podem parlar de *models mentals implícits*. Amb aquest terme podem significar la peculiar manera, inscrita i fixada

en la ment de cada ésser humà, de donar sentit a les experiències que es van produint en el curs de la seva vida, amb una irreducible tendència que cada una d'aquestes confirmi les expectatives amb què ha estat rebuda. Això darrer és perquè, una vegada han estat establerts, aquests models mentals implícits configuren les successives experiències mitjançant quatre processos afectius i cognitius: 1r, expectatives; 2n, atenció i manca d'atenció «selectives»; 3r, atribució de significat, i 4t, construcció interpersonal. D'acord amb aquesta idea, podem dir que cada persona, adult o infant, afronta les successives situacions, ja siguin estímuls, informacions, demandes, etc., amb unes expectatives que provoquen una atenció i percepcions selectives, i una manca d'atenció també selectiva, les quals fan que es vegi confirmat allò que se n'espera. Endemés, quan es tracta de relacions personals, aquestes expectatives fan que es construeixi un tipus repetitiu d'interacció amb l'altre o els altres, les quals acaben produint sempre les mateixes respostes. Bé, confio que els lectors s'adonin que ara, per aclarir els conceptes, he presentat les coses d'una manera extrema i radical que no correspon sempre, ni de bon tros, a la realitat. Si sempre fos així i únicament així, els éssers humans no podrien mai passar de la infantesa mental i adaptar-se a la vida per llur compte. El que he descrit és una tendència general, empenya pels models mentals implícits propis de cada persona, però també tenen els éssers humans una capacitat innata d'aprendre de l'experiència, de reflexionar, de modificar les expectatives segons els resultats, i de reconèixer i rectificar els errors en lloc d'inventar falsos arguments per justificar per què els esdeveniments no s'han desenvolupat de la manera prevista. El passat influeix sempre en el present, però no pas d'una manera inexorable. Fàcilment es pot entendre que depèn del grau d'equilibri psicològic de cadascú, i de les adequades circumstàncies que l'envolten, el fet que hom pugui evolucionar, modificar les pròpies expectatives i formes de relació i, en definitiva, créixer mentalment.

Crec que és interessant dir alguna cosa sobre la manera com aquests models implícits que regeixen el nostre comportament es troben en el cervell. El nostre cervell està en una continuada

interacció amb el món que l'envolta, i una característica fonamental d'aquesta interacció és que respon a les percepcions tot anticipant el que s'esdevindrà i posant en marxa la resposta adequada a aquesta anticipació sense que, en la gran majoria de casos, ni aquesta predicció ni la resposta que desencadena arribin a fer-se conscients. La predicció facilita la supervivència, perquè facilita l'adaptació amb el mínim possible d'energia i amb el màxim de rapidesa. S'han descrit espectaculars exemples d'això. Si, posem per cas, a una persona sotmesa a una determinada exploració electromagnètica destinada a captar de manera immediata el funcionament del cervell —que s'anomena *ressonància magnètica funcional*— se li explica que després d'un so que percebrà apareixerà un determinat objecte en el seu camp visual, es pot comprovar que, tan aviat com té lloc el so, es detecta un increment de l'activitat en el còrtex primari visual del seu cervell, malgrat que l'objecte no arribi a presentar-se! Altres experiments entorn de la sensibilitat del dolor van en la mateixa línia. Per exemple, una lleugera —cal que sigui lleugera— descàrrega elèctrica en el braç del subjecte d'experimentació activa unes certes àrees del seu cervell on es troben el que podem dir-ne els centres del dolor. Ara bé, si se li aplica una pomada al braç tot dient-li que és un poderós analgèsic i que no sentirà cap dolor amb la descàrrega, aquestes àrees no s'activen malgrat que se li infligeixi el petit estimul

dolorós, però en canvi sí que s'activa el còrtex prefrontal en les àrees on hi ha el funcionament cerebral que dona lloc a les idees, els pensaments, la cognició, els programes de comportament, les decisions, etc., de manera que la idea que no hi haurà dolor inhibeix les àrees cerebrals corresponents al dolor, en un veritable efecte placebo! Gràcies a experiments com aquests, ara sabem que el placebo té un veritable efecte sobre dolors de poca importància i durant un temps limitat. Això explica l'èxit de molts productes de «parafarmàcia», malgrat que es tracti, molt sovint, de pseudomedicaments sense cap efecte curatiu ni analgèsic real.

Les nostres expectatives contribueixen de manera decisiva a les nostres percepcions, però també regeixen, en gran part, el nostre comportament en la relació amb els altres, com ja he exposat. Perquè la predicció que fa el nostre cervell de la manera com seran aquestes relacions es fonamenta en el passat, en les nostres experiències prèvies entorn d'aquest comportament previst dels altres, i la nostra resposta, igualment, es basa en el resultat obtingut en anteriors ocasions. Així queden fixats els models mentals implícits, i, per tant, el que habitualment en diem la influència del passat en el present. Per tant, podem fer una afirmació paradoxal: *per a la ment humana el present és el passat*.

Fins ara he parlat de la influència del passat en el present, però vull mencio-

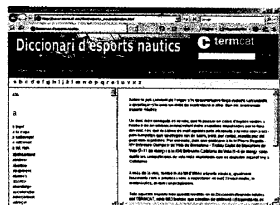
nar, encara, un altre fet que, a primera vista, pot semblar estrany: la influència del present en la nostra memòria del passat. La neurociència ens ha ensenyat que la memòria no és pas com un gran llibre en el qual les primeres edicions de cada experiència o grup d'experiències estan segellades i guardades de manera definitiva i immutable, de forma que apareguin al lector tal com van ser escrites cada vegada que són consultades. Al contrari, la memòria no és passiva sinó que és activa, i el context del moment present en què una experiència, conscient o inconscient, és reproduïda exerceix una selecció, articulació i organització dels incomptables fragments i matisos que van configurar aquella experiència, de manera que podem dir que cada record és una nova edició, revisada i —dins dels límits que siguin— corregida, de l'experiència passada a la qual es refereix. En aquest sentit, actualment s'ha introduït el concepte del *context rememoratiu del present*, el qual està constituït per totes aquelles circumstàncies contextuals i subjectives del moment en què es produeix el record. Aquest context rememoratiu selecciona i conjunta els fragments del passat que, en ésser integrats, ens ajuden a reconèixer el present i adaptar-nos-hi, tal com he assenyalat abans. Això és el que ens permet fer una altra afirmació paradoxal: l'afirmació que *recordem el present* ■■

Joan Coderch

Nous recursos al web del TERMCAT

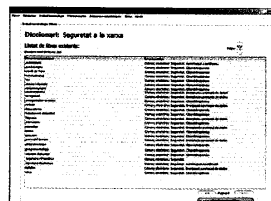
DL diccionaris en línia

És una col·lecció que aplega al web del TERMCAT reculls de terminologia específica. Destaquen títols com ara el *Diccionari de futbol*, el *Diccionari de procediments culinaris* o la *Terminologia del comerç electrònic*.

S GestTerm

És una eina que facilita l'elaboració de diccionaris multilingües especialitzats i que es pot descarregar lliurement des del web del Centre.

termcat
centre de terminologia
www.termcat.cat